

Попович Н.М.,

завідувач кафедри педагогіки музичної освіти
і виконавського мистецтва
Мукачівського державного університету,
доктор педагогічних наук, доцент;

Буркало С.М.,

старший викладач кафедри педагогіки музичної освіти
і виконавського мистецтва
Мукачівського державного університету

Досвід реалізації компетентнісного підходу у неперервній професійній підготовці вчителя музики прогресивних європейських країн

У статті проаналізовано зарубіжний досвід неперервної професійної підготовки вчителів музики у Республіці Польща, Королівстві Швеція, Французькій Республіці та Федеративній Республіці Німеччина. Виявлено сутність закономірностей та спільних тенденцій підготовки вчителів музики у цих європейських країнах: зростання уваги до розвитку неперервної педагогічної освіти; поєднання загальної музичної освіти з професійною; поступове ускладнення музично-педагогічної освіти та збільшення контингенту студентів вищої школи; посилення уваги до першого етапу вищої освіти (або її скороченого варіанта); поступове створення «інтеграційних універсальних закладів», в яких функціонуватимуть спеціалізовані середні й вищі заклади з підготовки вчителів музики різних кваліфікаційних рівнів. Окреслено фактори, що сприяють удосконаленню змісту професійної підготовки вчителя музики, визнанню її стандартів на світовому рівні.

Ключові слова: компетентнісний підхід, вчитель музики, неперервна професійна підготовка.

Попович Н.М., Буркало С.М.

Опыт реализации компетентностного подхода в непрерывной профессиональной подготовке учителя музыки прогрессивных европейских стран

В статье проанализирован зарубежный опыт непрерывной профессиональной подготовки учителей музыки в Республике Польша, Королевстве Швеция, Французской Республике и Федеративной Республике Германия. Выявлена сущность закономерностей и общих тенденций подготовки учителей музыки в этих европейских странах: растущее внимание к развитию непрерывного педагогического образования; сочетание общего музыкального образования с профессиональным; постепенное усложнение музыкально-педагогического образования и увеличение контингента студентов высшей школы; усиление внимания к первому этапу высшего образования (или его сокращенного варианта); постепенное создание «интеграционных универсальных заведений», в которых будут функционировать специализированные средние и высшие заведения по подготовке учителей музыки различных квалификационных уровней. Определены факторы, способствующие совершенствованию содержания профессиональной подготовки учителя музыки, признанию ее стандартов на мировом уровне.

Ключевые слова: компетентностный подход, учитель музыки, непрерывная профессиональная подготовка.

Popovich N.M., Burkalo S.M.

Experience in Implementation of Competence-Based Approach to Continuous Professional Training of Music Teachers in Advanced European Countries

The article analyses foreign experience of continuous professional training of music teachers in the Republic of Poland, Kingdom of Sweden, French Republic and Federal Republic of Germany. It identifies the essence of peculiarities and common tendencies in music teachers professional training in European countries

mentioned above: increasing attention to continuous pedagogic education; combination of general music education with professional training; gradual complication of music-pedagogical education and increasing number of higher school students; increasing attention to the first stage of higher education (or its reducing); gradual creation of "integration universal establishments" in which specialized secondary and higher education establishments will function for the purposes of music teachers training in different qualification levels. It determines the factors promoting improvement of the content of music teachers' professional training, recognition of its standards at the world level. The process of continuous professional training of music teachers in advanced European countries has some general specifics — phased training and self-education, based on the competencies identified early personality's professional orientation towards musical and creative and educational activities, formation of readiness for self-education and lifelong professional fulfillment. This process is based on the philosophical reflection, dialectic of continuity and discreteness unity of quantitative and qualitative indicators in the process of professional and personal experience of future specialists. Every European country also has its own specificity of continuous pedagogical education system, under which a professional development and improvement of future experts covers national, regional and local level. Changes in the labor market contribute the development of idea of music teacher's career, which is understood as professional growth and personal fulfillment, the use of potential abilities according to own professional experience.

Key words: competence approach, music teacher, continuous professional training.

Постановка проблеми. Процес неперервної професійної підготовки вчителя музики у прогресивних європейських країнах має свою специфіку — поетапне професійне навчання і самовиховання, засноване на ранньому виявленні основних компетентностей особистості, професійній орієнтації на музично-творчу й педагогічну діяльність, формуванні готовності до самоосвіти і професійної самореалізації впродовж життя. Такий процес ґрунтується на філософській рефлексії, діалектиці неперервності та дискретності, єдності кількісних і якісних показників у процесі формування професійно-особистісного досвіду майбутніх фахівців.

Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction), поняття «компетентність» визначається як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому дане поняття передбачає наявність набору знань, навичок та відношень, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, що підлягають досягненню певних стандартів у галузі професії або виду діяльності [6].

Необхідно зазначити, що у рамках проекту «Налаштування освітніх структур в Європі», спрямованого на реалізацію цілей Болонської декларації, визначено набір компетенцій як результату першого і другого циклів навчання. За робочою класифікацією компетенції поділяються на загальні та спеціальні.

До складу загальних компетенцій входять інструментальні, міжособистісні та системні. Вони класифіковані з точки зору значення навичок для професії і рівня їх опанування після закінчення програми. Інструментальні компетенції включають когнітивні здатності, а також

технологічні, лінгвістичні та комунікативні уміння. Міжособистісні компетенції передбачають індивідуальні здатності, пов'язані з умінням виявляти почуття й формувати стосунки, критичним осмисленням і здатністю до самокритики, а також соціальні навички, пов'язані з процесами соціальної взаємодії і співпраці, умінням працювати у групі, брати на себе соціальні та етичні зобов'язання. Системні компетенції — це поєднання розуміння, відношення і знання, що дає змогу сприймати співвідношення частин цілого одна з одною й оцінювати місце кожного з компонентів у системі, здатність планувати зміни з метою удосконалення системи і конструювати нові системи. Системні компетенції вимагають засвоєння інструментальних і базових компетенцій як підґрунтя [3; 5].

Спеціальні компетенції розглядаються на двох рівнях — бакалавра і магістра. На першому рівні особа повинна виявляти здатність демонструвати знання основ та історії дисципліни, логічно і послідовно викладати засвоєні знання, вникати в контекст нової інформації та давати її тлумачення, демонструвати розуміння загальної культури дисципліни і зв'язок між її розділами, розуміти і використовувати методи критичного аналізу і розвитку теорій, правильно використовувати методи і техніку дисципліни, оцінювати якість досліджень у певній предметній галузі, розуміти результати спостережень та експериментальних способів перевірки наукових теорій.

На другому рівні випускники повинні опанувати предметну сферу на більш високому рівні, тобто володіти новітніми методами та технікою дослідження, знати новітні теорії та їх інтерпретацію; критично відстежувати та осмислювати розвиток теорії й практики; оперувати методами незалежного дослідження і вміти пояснювати його результати на більш високому науковому рівні; бути здатними зробити оригінальний внесок у дисципліну відповідно до канонів певної

предметної сфери, наприклад, у рамках кваліфікаційної роботи; продемонструвати оригінальність і творчий підхід; оволодіти компетенціями на професійному рівні.

Необхідно підкреслити, що у більшості країн Європи музику викладає вчитель-класовод, якого готують у вищих педагогічних навчальних закладах. У середній школі в європейських країнах право викладати музику отримують або після закінчення педагогічних відділів університетів (з попередньою спеціальною музичною освітою чи без неї), або після закінчення музичних вищих навчальних закладів, і тільки як виняток — після закінчення вищих навчальних закладів педагогічного профілю.

Мета статті — проаналізувати досвід неперервної професійної підготовки вчителів музики у Республіці Польща, Королівстві Швеція, Французькій Республіці та Федеративній Республіці Німеччина. **Завдання:** виявити сутність закономірностей та спільних тенденцій підготовки вчителів музики у цих європейських країнах; окреслити фактори, що сприяють удосконаленню змісту професійної підготовки вчителя музики, визнанню її стандартів на світовому рівні.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо детальніше професійну підготовку вчителя музики в *Польщі*, яку забезпечують сім музичних академій у містах Бидгощ, Вроцлав, Гданськ, Катовіце, Краків, Лодзь та Познань; Музичний університет імені Фредеріка Шопена у Варшаві та створена у 2010 р. Академія мистецтв у місті Щецин. Навчання у цих музичних академіях та університеті відповідає третьому рівню музичної освіти (перший рівень — загальноосвітні музичні школи 1-го ступеня — школи з шестилітнім циклом навчання, в яких окрім музичного навчання відбувається також загальне навчання, яке відповідає шестирічній початковій школі; другий рівень — загальноосвітні музичні школи 2-го ступеня — школи з шестилітнім циклом навчання, в яких окрім музичного навчання відбувається також загальне навчання у відповідності до загальноосвітніх гімназій та ліцеїв) і відбувається за двоступеневою системою. Навчання у студіях 1-го ступеня тривають 6 семестрів (три роки) і закінчуються отриманням диплома бакалавра. Навчання у студіях 2-го ступеня триває 4 семестри (два роки) і завершується отриманням диплома магістра мистецтв [3; 4].

Деякі вищі навчальні заклади Польщі пропонують також навчання у студіях 3-го ступеня (студії докторантські та студії післядипломні). Студії в музичних академіях Польщі поділяються на стаціонарні та заочні. Студенти усіх факультетів, напрямів та спеціальностей у процесі навчання можуть отримати педагогічну кваліфікацію, яка є особливо необхідною для роботи в музичних школах.

Основні вимоги щодо формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі неперервної підготовки передбачають:

— уміння в компетентнісний спосіб передавати набуті знання, самостійно їх поглиблювати і актуалізувати, а також інтегрувати їх з іншими сферами знань;

— психолого-педагогічні вміння, спрямовані на реалізацію естетично-виховної функції мистецтва, сприяння всебічному розвитку учнів, застосування індивідуального підходу у навчанні, задоволення особливих навчально-творчих потреб учнів, співпрацю з іншими вчителями, батьками і місцевою (локальною) громадою;

— володіння фаховими методиками, що стимулює активізацію пізнавального інтересу та збагачення інтелектуального розвитку учнів шляхом вмілого добору методів, необхідних педагогічних засобів для дослідження й оцінювання досягнень учнів і власної практичної діяльності;

— володіння інформаційними технологіями, в тому числі уміння застосовувати їх у процесі проведення навчальних занять;

— поглиблене знання іноземних мов [4; 7].

Окрім того, випускник вищих або післядипломних студій за педагогічною спеціальністю повинен бути підготовленим до:

— співпраці з учнями і вчителями, батьківським та позашкільним суспільним середовищем в реалізації освітніх завдань;

— актуалізації освітніх питань, які виходять поза межі фахового предмета (проведених занять) та питань позашкільної освіти;

— створення і апробації власних діяльнісних проєктів, поширення передового педагогічного досвіду;

— керування власним професійним і особистісним зростанням та удосконалення в процесі професійно-творчої співпраці з іншими вчителями;

— використання правових норм, що стосуються системи освіти та професійного статусу вчителя.

Професійна підготовка вчителя музики у Польщі спрямована на формування компетентності фахівця у відповідних сферах (*див. схему 1*).

Правові норми, включені до розпорядження щодо стандартів підготовки вчителя музики, конкретизують також необхідні навички, навчальні дисципліни, мінімальне педагогічне навантаження (в годинах), а також зміст програми подальшої підготовки.

Потрібно підкреслити, що серед багатьох музичних спеціальностей, які викладаються в академіях Польщі, тільки спеціальність «Художня освіта в галузі музичного мистецтва» є спеціальною педагогічною. Студенти інших напрямів і спеціальностей можуть отримати педагогічну підготовку завдяки заняттям в рамках Педагогічних

Схема 1. Основні сфери компетентності вчителя музики, передбачені як освітній результат професійної підготовки у вищих навчальних закладах Польщі (авторська розробка)

студій. Ці заняття є факультативними і включають блок психолого-педагогічних предметів (180 год), навчальну дидактику (120 год), додаткові предмети (30 год), педагогічну практику (150 год). Разом це становить 480 годин навчання — 330 лекційних та 150 практичних годин.

Отже, педагогічна підготовка студента — майбутнього вчителя музики передбачає від 330 до 360 годин і включає психолого-педагогічні (психологію, психологію мистецтва, педагогіку, музичну педагогіку), дидактичні (музичну дидактику, методику викладання певних дисциплін в залежності від напрямку та спеціальності навчання) та додаткові предмети (зокрема, заняття з постановки голосу).

Окрім названих предметів, кожен студент, в рамках Педагогічних студій, повинен проходити 150 годин педагогічної практики, які поділені на загальнопедагогічну та методичну практики, консультації та курси. В рамках загальнопедагогічної практики студент знайомиться з організацією праці різних типів шкіл і освітніх осередків; пізнає організаційні проблеми, правові норми, засади адміністрування і керування школою; дізнається про сутність основної документації (статут школи, правила, програми навчання, конспекти лекцій, журнали оцінок тощо) та допоміжні засоби організації навчального процесу (кімнати відпочинку, бібліотека, фонотека). Практика реалізується у невеликих групах під час першого року Педагогічних студій. Практика в школах і освітніх осередках проходить у вигляді кількох днів занять у формі спостережень, зустрічей, спілкування з директорами навчальних закладів, педагогічними працівниками. Методична практика в музичних школах 1-го і 2-го ступенів проходить у формі спостережень

(відвідування лекцій) та пробних лекцій, які проводить студент. Педагогічна практика включає також обговорення відвіданих та проведених лекцій, обов'язкову участь студента у майстер-класах і семінарах з методології [3; 4; 7].

Обов'язковою умовою є також проходження педагогічних практик обсягом 180 годин для студій, що готують фахівців за двома спеціальностями.

Випускник вищих і післядипломних студій за педагогічною спеціальністю повинен бути підготовленим до комплексної реалізації дидактичних та виховних завдань школи. Посаду вчителя музики може обіймати особа, яка, крім того, що дотримується основних моральних засад та відповідає обов'язковим вимогам щодо стану здоров'я, має вищу освіту з відповідною педагогічною підготовкою і працює на посаді, яка відповідає рівню її кваліфікації.

Необхідно підкреслити, що універсальним засобом естетизації процесу підготовки вчителів музики є створення так званого «інтегрованого естетичного поля» як цілісного середовища опанування мистецьких і культурологічних дисциплін, що забезпечується єдністю педагогічного середовища загальноосвітнього навчального закладу, освітнього середовища вищої школи та мистецько-культурного середовища регіону і країни в цілому, що забезпечує неперервність формування професійно-особистісного досвіду вчителя музики.

Реформування системи професійної підготовки вчителів музики у вищих навчальних закладах Королівства Швеції спрямоване на підготовку майбутніх фахівців, які володіють трьома основними групами компетентностей: науковими, освітніми та музичними.

Швеція належить до світових лідерів у галузі освіти, яка базується на концепції рівних можливостей для усіх верств населення. Згідно з Актом про вищу освіту Швеції, підготовка вчителя ґрунтується на науковій основі, пов'язана із дослідницькою роботою і спрямована на розвиток професіоналізму майбутніх вчителів. Важливими напрямками системи педагогічної освіти у Швеції є формування професіоналізму, практико-орієнтована підготовка майбутніх вчителів, орієнтування на освіту продовж життя, спрямування на розвиток наукової бази і наукових досліджень, компетентнісна підготовка, підготовка до використання інформаційних технологій у професійній діяльності, полікультурність, дистанційна освіта учителів [2, 120–121].

Педагогічна практика, як і в системі неперервної професійної підготовки інших країн, є важливим елементом формування професійно-особистісного досвіду вчителів музики у Швеції, який пов'язує в єдине ціле теоретичну та практичну підготовку майбутніх фахівців. Педагогічна практика є джерелом знань про музичний навчальний процес. Вона спрямована на перевірку, закріплення та поглиблення теоретичних знань майбутнього вчителя музики і вдосконалення його професійних компетентностей шляхом самостійного вирішення реальних практичних завдань.

У документах Агенції з вищої освіти Швеції про педагогічну практику в системі освіти вчителя сформульовані загальні напрями її змісту, а саме:

- вивчення особистості дитини та дитячого колективу різних вікових категорій;
- самостійне проведення уроків з предметів спеціалізації;
- оцінювання результатів досягнень учнів у музичному навчанні;
- відповідальність за співпрацю з учнями у класі (функції класного наставника);
- організація позакласної та соціальної роботи;
- робота з батьками;
- участь у системі шкільного самоврядування;
- планування та самоаналіз власної педагогічної діяльності [2; 8].

Професійна підготовка вчителів музики у системі педагогічної освіти Франції забезпечується ефективною взаємодією державних вищих навчальних закладів Міністерства національної освіти, що реалізують сукупність професійних освітніх програм, які забезпечують формування професійної компетентності особистості вчителя на основі принципів демократизації, наступності, відкритості та неперервності. Демократичність і гнучкість системи вищої педагогічної освіти Франції забезпечується шляхом багатогранності її функціонування: університетські інститути

підготовки вчителів, дистанційна освіта, спеціальні підрозділи (коледжі, інститути), вищі педагогічні школи.

Успішність професійної підготовки вчителя музики зумовлена такими ключовими аспектами, як:

- умотивованість вибору професії (майбутніх студентів університетських інститутів перш за все відбирають на основі особової справи та співбесіди);
- формування особистісних якостей за допомогою елективних курсів, що сприяє інтеграції знань, глобальності професійного мислення і дає можливість обрати індивідуальну освітню траєкторію;
- підготовка до вирішення актуальних професійно-творчих проблем;
- практична спрямованість професійної підготовки;
- модернізація педагогічної практики в процесі професійної підготовки.

Переважно підготовка вчителя музики в Німеччині поділяється на дві фази: перша — це теоретичне навчання в університеті, друга — практична, у школі. Майбутній дипломований вчитель музики викладає у школі й паралельно відвідує семінари, які супроводжують фазу практики та безпосередньо готують до майбутньої професійної діяльності. У процесі підготовки вивчаються і підлягають обов'язковому проміжному контролю різноманітні предмети і курси. Кількість дисциплін, їх комбінація, навчальний план і програма навчання залежать від того, у школі якого типу, в яких класах планує працювати молодий фахівець у майбутньому і в якій федеральній землі він навчається. Навчання в педагогічних інститутах і університетах орієнтоване на тип і ступінь школи, в якій працюватиме майбутній вчитель музики.

Навчання відбувається за модульною системою, що чітко структурує перебіг навчального процесу, полегшує студенту формування індивідуального навчального плану та дає змогу контролювати особистісне й професійне зростання. У вищих педагогічних навчальних закладах в Берліні, Бранденбурзі, Бремені, Нижній Саксонії, Рейнланд-Пфальці, Шлезвіг-Гольштейні введена двоступенева підготовка бакалавр/магістр, яка має на меті зближення університетської підготовки в різних країнах Європи, введення однакових критеріїв оцінювання і тим самим полегшує формування програми навчання за бажанням студентів та зміну напряму підготовки [1].

Необхідно також зазначити, що орієнтація на особистісну сутність студента та прагнення звільнити його від одноманітності у навчальному процесі й особистісному розвитку домінують у сучасній музично-педагогічній теорії і практиці Німеччини.

Складові цієї домінанти є одночасно і характерними ознаками гуманістично спрямованого навчального процесу. Це, зокрема:

— надання студентів можливість проявляти ініціативу у пізнавально-творчій діяльності, створення емоційно-стимулюючого освітнього середовища, розвиток саморегуляції і свободи, що виражаються у почуттях й усвідомленні професійно-особистісної відповідальності;

— здійснення навчально-виховного процесу в атмосфері професійно-творчої взаємодії, приязні, емоційної співдружності, діалогічно-педагогічного спілкування;

— структурування музично-педагогічного процесу на демократичній основі;

— виконання педагогом ролі порадики, консультанта, джерела знань, метою якого є створення для студентів реальних можливостей вибору пізнавальних альтернатив і самореалізації у формі, яка б відповідала рівневі, розвитку і можливостям кожного з них;

— формування і добір освітніх програм з огляду на максимальні можливості розвитку потенціалу і стимулювання творчих здібностей особистості, обговорення проблем професійно-особистісного розвитку, засобів його оцінювання, що забезпечує ефективність формування професійного досвіду майбутніх фахівців.

Висновки. Отже, аналіз зарубіжного досвіду неперервної професійної підготовки вчителя музики свідчить про те, що кожній з розглянутих нами європейських країн притаманна певна специфіка. Вона характеризує систему неперервної педагогічної освіти, в умовах якої відбувається професійний розвиток та вдосконалення майбутніх фахівців, і охоплює національний, регіональний та локальний рівні. Зміни на ринку праці сприяють формуванню уявлення про кар'єру вчителя музики, яку розуміють як професійне зростання й самореалізацію особистості, використання потенційних можливостей з урахуванням власного професійно-особистісного досвіду.

ДЖЕРЕЛА

1. Бобраков С.В. Становлення та розвиток системи професійної підготовки вчителів у Німеччині / С.В. Бобраков // Вісник Житомирського державного університету. — 2012. — Вип. 65: Педагогічні науки. — С. 123–126.
2. Коган Г.В. Підготовка вчителя у Швеції / Г.В. Коган // Технології педагогічної освіти: Науковий вісник МДУ ім. В. Сухомлинського. — Миколаїв, 2013. — Вип. 1.33. — С. 120–123.
3. Ніколаї Г.Ю. Європейські моделі підготовки вчителів музики / Галина Юріївна Ніколаї // Педагогічні науки : зб. наук. пр. — Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. — Ч. III. — С. 142–150.
4. Ніколаї Г.Ю. Музично-педагогічна освіта в Польщі: історія та сучасність : [моногр.] / Галина Юріївна Ніколаї. — Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2007. — 396 с.
5. Рекомендації Європейського Парламенту і Ради Європи із створення Європейської рамки кваліфікацій навчання впродовж життя [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ec.europa.eu/education/policies/educ/eqf/rec08_en.pdf
6. Стратегія реформування освіти в Україні: рек. з освіт. політики. — К. : К.І.С., 2003. — 296 с.
7. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz.U. 2012. Nr 1, poz. 131).
8. The Swedish Higher Education Act (Акт про вищу освіту Швеції) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://english.hsv.se/lawsandregulations/thedishhighereducationact.4.5161b99123700c42b07ffe3956.html>